

Лідія Бондаренко

“ЛАТАТТЯ НИЖНИЙ ЦВІТ...”

**(МАТЕРІАЛИ ДО УРОКУ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ
ЗА ТВОРЧІСТЮ НЕОКЛАСИКІВ)**

Урок позакласного читання за спадщиною неокласиків (М.Зерова, М.Драй-Хмари, П.Пилиповича, Юрія Клена) проводимо після вивчення творчості М.Рильського, щоб він був логічним продовженням розмови про українську класичну поезію першої половини ХХ століття. Методика його підготовки вимагає особливої продуманості через складність цього матеріалу для учнівського сприймання. Школярі уже мають досвід вивчення віршів вітчизняних поетів ХІХ – початку ХХ століття. Але практика свідчить, що запропонувати їм твори неокласиків для самостійного аналізу – значить дати завдання, з яким більшість не впорається. Тому організуємо підготовку до уроку за картками, кожна з яких містить ім'я поета, назву ліричного твору і питання, що скеровують увагу учнів на головні особливості змісту і форми вірша. Завдання за картками виконують по два учні, які самостійно розподіляють між собою ролі читця і коментатора. Щоб залучити до роботи інших школярів і закріпити у колективному розборі навички аналізу ліричного твору, одну картку із завданням пропонуємо всьому класу. Враховуючи складність поетичного світу неокласиків, під час підготовки до уроку проводимо консультації: обговорюємо з учнями питання, подані в індивідуальних картках.

Обирати для аналізу треба не більше 5-6 віршів. По-перше, в іншому випадку важко консультувати виступаючих. По-друге, сприймання та аналіз творів М.Зерова, П.Филиповича, М.Драй-Хмари та Юрія Клена вимагають від учнів особливої зосередженості, а як відомо, після розгляду 5-6 поезій увага школярів послаблюється. Тому розширюємо коло творів за рахунок невеликої поетичної композиції “Старої творчості додержане вино”, до якої залучаємо тих, хто не працював за картками. Для аналізу обираємо вірші, що,

на думку дослідників, посідають чільне місце у творчості митців. Одночасно враховуємо і наявність коментарів у літературознавчих працях. Це “Самоозначення” і “Kosmos” М.Зерова, “Снігова королева”, “Єдина воля володіє світом” П.Филиповича, “Беатріче” Юрія Клена і “Лебеді” М.Драй-Хмари.

Наводимо для прикладу зміст однієї картки.

Микола Зеров, “Kosmos”.

1. Над чим розмірковує автор у вірші?
2. Що символізує образ латаття?
3. Яку роль у творі він відіграє?
4. Як змальовує поет етапи людського життя?
5. Як змінюється темп фрази з наближенням до кінцівки твору? Яку роль відіграє алітерація в останній строфі?
6. До якої поетичної форми звернувся М.Зеров? У чому особливість його сонета?
7. Як розуміє автор сенс життя?

Послідовність аналізу віршів не є випадковою. “Самоозначення” М.Зерова допомагає представити і важливу частину поетичної спадщини автора, й активізувати знання учнів про естетичні засади неокласиків. Розгляд твору стає своєрідним заступом до подальшої роботи. Центральною у творчості М.Зерова є тема пошуку співмірності вічного і швидкоплинного. Репрезентуємо її розглядом сонета “Kosmos”. Для показу цілісності світобачення і світовідчуження неокласиків продовжуємо розмову аналізом поезії П.Филиповича “Єдина воля володіє світом”, що виділяється особливою концентрацією філософської думки. Однією з домінантних рис поетики та естетики цього автора є інтерес до обробки відомих сюжетів. Проілюструємо її за допомогою вірша “Снігова королева”. Окрім того, твір дає можливість познайомити учнів з інтимною лірикою неокласиків. Продовжуємо цю роботу розглядом поезії Юрія Клена “Беатріче”. Логічним завершенням

розмови про оригінальну лірику неокласиків стає аналіз вірша М.Драй-Хмари “Лебеді”, який поет присвятив своїм однодумцям.

Епіграфом до заняття обираємо слова М.Зерова: “Прихильники мистецтва рівноваги”.

На початку уроку з’ясуємо, що учням відомо про неокласиків. Щоб залучити до роботи весь клас, зміст питань обмежуємо матеріалом, який подавався на попередніх уроках:

- Хто із майстрів поетичного слова входив до групи неокласиків?
- Пригадайте її історію.

Робота над обраними поезіями проходить у такій послідовності: читання, аналіз, повторне читання. Таким чином створюємо цілісне емоційне враження від віршів при глибокому їх розумінні.

Положення естетичної платформи цього угруповання розкриваємо у процесі колективного аналізу твору М.Зерова “Самоозначення”, підсумком якого є слова вчителя: “Самоозначення” М.Зерова – це ліричний портрет неокласиків. Згадавши про недоліки їхньої поетичної практики (“скупі слова”, вбогу і черству чутливість), висловивши жаль з приводу того, що їх праця належно не оцінюється, автор називає своїх товаришів високим званням – поет. Твір пройнятий упевненістю М.Зерова у правильності обраного неокласиками шляху в мистецтві – шляху класичної рівноваги.

Наведемо приклади учнівських повідомлень, підготовлених під керівництвом словесника.

М.Зеров, “Kosmos” (картка № 2).

“Серед спогадів про М.Зерова його сучасників є згадка про те, що він любив повторювати слова німецького філософа Канта, які були девізом Бетховена: “Зоряне небо наді мною і моральний закон в мені”. Поет вірив у непорушну єдність космосу і духовного світу людини. Тому не дивно, що тема пошуку гармонії між вічним і швидкоплинним є центральною у його творчості. Їй присвячена і поезія “Kosmos” (1931). У час, коли проголошувалися пролетарські лозунги, М.Зеров пише притчу про життя

людини, яка з праху вийшла і в прах обернеться. Внутрішнім стрижнем твору є образ латаття – відповідника легендарного лотоса. Автор у примітках пояснював, що запозичив його з поезії французького парнасця Ж. Лагора. Але своїм корінням цей образ сягає єгипетської міфології. У Давньому Єгипті з лотосом пов'язаний міф про сонячне дитя, що “освітило землю, яка перебувала в темряві”. В Індії образ лотоса, що втілює жіноче начало, богиню-матір, перетворюється в космічний лотос, який керує світом і розвиває в ньому життя. У давньоіндійській міфології лотос виступає і як символ творчої сили. У Китаї він вважався священною рослиною. А у філософії буддизму існує концепція західного неба, на якому знаходиться лотосове озеро. Кожна квітка, що росте на ньому, – це душа померлої людини. Залежно від того, чи правильно вона прожила своє земне життя, лотос розцвітає або в'яне. М.Зеров подав власне розуміння цього символу, використавши різні його тлумачення у міфах різних народів. За допомогою образу латаття поет провів паралель між розвитком рослини і людським життям як частин гармонійного всесвіту. “Латаття ніжний цвіт” виростає “з грузького дна” на порівняно короткий час, щоб виконати своє призначення:

Зринає він, дзвінкий і розмаїтий,
На шістдесят земних коротких літ
З грузького дна – латаття ніжний цвіт,
Щоб нам жагу безмежну напоїти...

Людина теж має покликання: у найкращий період свого життя, коли “тішать нас озера, гори, квіти, Роса, і теплий грім, і шепіт віт”, піднятися у своїй праці “у саме небо, зорями розшите”.

Та скоро попіл сутінних обслон
Спадає; глушить веселковий тон
Думок, жадань та щирого завзяття –

так приходиться до людини її невблаганний вечір, за яким неминуче настає кінець. Непідвладний час повертає “на мулке і чорне дно” і “білий цвіт латаття”, і корабель людського життя:

А дні летять, як вітер; рвуть стерно
І топлять нас. І білий цвіт латагтя
Вертають на мулке і чорне дно.

Алітерація на “р” в останній строфі підкреслює цю неминучість. Помітне і наростання темпу фрази з наближенням до кінцівки твору. Цьому сприяє зміщення паузи в останніх двох строфах.

Для втілення свого задуму М.Зеров використав одну з найулюбленіших поетичних форм – сонет. Як відомо, вона передбачала суворе дотримання певних вимог форми і навіть змісту. Але дослідники творчості М.Зерова вказують на відкритість його сонета, що є новим кроком уперед у розвитку цієї поетичної форми. “Kosmos” є тому підтвердженням. Багатозначність образу лотоса не відповідає поетичним принципам, що сповідували класики. За існуванням білого цвіту латагтя прочитується і людське життя, яке проходить за раз і назавжди встановленим природою порядком. І людина живе “шістдесят земних коротких літ” для того, щоб приймати цей закон як належний і піднятися у своїх думках і вчинках “у саме небо, зорями розшите”.

Юрій Клен, “Беатріче” (картка № 5).

“Жінка...Скільки безсмертних творінь людського генія присвячено їй! Поети і скульптори, художники і композитори усіх часів і народів оспівували її – берегиню життя. Але з мільйонів жіночих постатей, викарбуваних митцями, тільки деякі стали символами краси і кохання. Такою, безумовно, є Дантова Беатріче. У чому таємниця безсмертя цього образу? Юрій Клен вважає, що у величному генії майстра:

Тебе співець, піднісши понад зорі,
Таким безсмертним світлом оточив,
Що досі ще крізь далечінь віків
Пронизують нас промені прозорі.

Це “дивне сяйво” надихає і поета ХХ століття. Юрій Клен продовжує услід за Данте його вражаючу пісню, славить вічну красу і любов, ім’я яким – Беатріче:

Що всі скарби, затоплені в морях!
Раптову радість і той блиск дитячий,
Який спалахує в твоїх очах,

Не промінюю ні на що: неначе
Блакитний місяць, вплива з долонь
Твоє волосся чорне й смагла скронь.

Ця поезія є яскравим свідченням того, що її автор був прибічником класичного мистецтва, відчував духовний зв’язок із Західною Європою, обстоював культ чарівної жінки”.

М.Драй-Хмара, “Лебеді” (картка № 6).

“Сонет М.Драй-Хмари “Лебеді” був надрукований у першому номері альманаху “Літературний Ярмарок” у грудні 1928 року, коли загострилася критика неокласиків. У ньому в алегоричній формі змальовується доля “трона п’ятірного нездоланих співців”. Про це говорить і позначення перед текстом вірша: “Присвячую своїм товаришам”.

Перші дві строфи сонета витримано в оповідній манері. “На тихім озері” плюскочуться і плавають лебеді. Величні птахи, “приборкані” влітку й восени, взимку ламають кригу і “не страшні для них ... зими погрози”:

На тихім озері, де мліють верболози,
давно приборкані, і влітку, й восени
то плюскоталися, то плавали вони,
і шиїгнулися у них, як буйні лози.

Інтонація різко змінюється у другій частині твору. За традицією останні дві трирядкові строфи сонета несуть на собі ідейне навантаження. У М.Драй-Хмари вони звучать у вольовому, закличному ключі. Стає зрозуміло, що лебеді – це митці, творчість яких “розбиває лід одчаю і зневіри”. До них,

чий ”переможний спів” гримить “крізь бурю й сніг”, звернуто пристрасний заклик автора залишатися вірними ідеалам краси і добра:

О гроно п’ятірне нездоланих співців,
Крізь бурю й сніг гримить твій переможний спів,
що розбиває лід одчаю і зневіри.
Держайте, лебеді: з неволі, з небуття
веде вас у світи ясне сузір’я Ліри,
де пінить океан кипучого життя.

Читачі відразу зрозуміли прихований зміст твору. Зрозуміла його і більшовицька критика. М.Драй-Хмару було названо носієм і проповідником ворожої ідеології. Поет намагався заперечити ці звинувачення. У четвертому номері альманаху він пояснював, що взірцем для нього був “Сонет” французького поета С.Малларме і “гроно п’ятірне нездоланих співців” має зовсім інших прототипів. Пізніше М.Драй-Хмара переклав цей твір:

О лебедю, згадай, ти був і є один
прекрасний, та дарма змагатися в пустині:
ти в пісні не сказав, в якій це жить країні,
як мертвої зими засяє сонний сплін.

Лебідь С.Малларме не може розбити кригу і вирватися з полону. Його пісні сковують смуток і зима. Тому безвихідь пронизує поезію французького автора. Сонет М.Драй-Хмари деталями, справді, де в чому схожий на твір С.Малларме. Але в українського поета він проіннятий зовсім іншим настроєм і утверджує іншу думку. Його лебеді – борці, вони не падають під ударами долі. Тому тема вірша М.Драй-Хмари протилежна французькому варіанту. Український поет повністю переосмислив твір С.Малларме. Його “Лебеді” – це неповторне явище нашої національної поезії. “Сонет Драй-Хмари, – писав один із дослідників, – прозвучав як мужній голос на захист друзів – з вірою в чистоту, правоту і невмирущість їхнього естетичного ідеалу”. Як відомо, неокласики ніколи не проголошували своєї програми. Талант кожного із них має яскраві особливості. А зближувало їх безмежне прагнення вивести

українську поезію на рівень європейського і світового мистецтва. Саме за те, що вони сповідували загальнолюдські моральні та мистецькі цінності, а не більшовицькі догми, їх нещадно критикували. М.Драй-Хмара не побоявся виступити на захист товаришів і висловити своє бачення літературної ситуації в країні. Він обстоює творчість поетів, які керуються законами справжнього мистецтва. Тому “Лебеді” М.Драй-Хмари не тільки довершений художній твір, а й пам’ятка духовного благородства і громадянської мужності поета”.

Завершуємо урок поетичною композицією “Старої творчості додержане вино”. Вона знайомить учнів з іншою важливою стороною діяльності М.Зерова, П.Филиповича, М.Драй-Хмари, Юрія Клена – їхньою перекладацькою спадщиною. Композиція побудована таким чином, щоб показати широту зацікавлень неокласиків. У ній представлені переклади М.Зерова з Горация, Ф.Петрарки, Й.В.Гете; переклади Юрія Клена, М.Драй-Хмари, П.Филиповича з П.Б.Шеллі, Ж.Мореаса, П.Верлена, А.Рембо. Наведемо повністю заключне слово ведучого поетичної композиції, яке є одночасно і підсумком уроку:

“Неокласики збагатили наше письменство довершеними перекладами античних авторів, а також перекладами поетів російських, білоруських, польських, французьких, італійських, німецьких, англійських, бельгійських. Без їх роботи були б неможливими успіхи українського перекладацького мистецтва у ХХ столітті. Їхню поетичну школу пройшли Б.Тен, М.Лукаш, В.Мисик, Л.Первомайський, Г.Кочур, Д.Паламарчук та багато інших. Відомий український літературознавець І.Дзюба мав усі підстави, щоб сказати: “Неокласики кликали нас до джерел. Сьогодні вони, їхня творчість – одне з таких чистих і цілющих джерел для нас. Нам ще йти і йти до цих джерел, ще пити і пити з них. Ще осмислювати й осмислювати, що ми мали, що втратили і що можемо мати в них, – для сьогоденної нашої потреби і для потреби вічної нашої культури, нашого народу.”

Література

1. Драй-Хмара М.П. Вибране / Михайло Панасович Драй-Хмара; упоряд. Д.Паламарчука, Г.Кочура; перед. І.Дзюби. – К.: Дніпро, 1989. – 542с.
2. Зеров М.К. Твори : у 2-х т.: Т. 1. Поезії. Переклади / Микола Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – 842 с.
3. Клен Юрій. Вибране / Юрій Клен. – К.: Дніпро, 1991. – 461 с.
4. Филипович П.П. Поезії / Павло Филипович. – К.: Рад. письменник, 1989. – 193с.

«Латаття ніжний цвіт» (матеріали до уроку позакласного читання за творчістю неокласиків) // Вісник Таврійської фундації. – Вип. 11. – К., Херсон, 2015. – С. 94-101.